

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

การเลื่อนชั้นทางสังคม (Social Mobility) คือการเคลื่อนที่ทางสังคมจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งภายในโครงสร้างของสังคม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้นทางสังคม กล่าวคือ ในสังคมที่มีการจัดลำดับชั้นทางสังคม โดยใช้ระบบวรรณะ ชีวิตของบุคคลที่เกิดขึ้นจะผูกพันกับวงศ์ตระกูลหรือครอบครัวตั้งแต่เกิดจนตาย โอกาสในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมมีน้อยมากหรือแทบจะไม่มี ส่วนในสังคมเปิดหรือสังคมประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมสามารถ เขยิบฐานะหรือเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมได้อย่างกว้างขวาง ทุกคนจึงมีโอกาสในการแข่งขันหาความสำเร็จ หรือสถานภาพของตนเองตามที่ตนต้องการได้ตามความสามารถ ดังนั้นการเลื่อนชั้นในสังคมประชาธิปไตยจึงเป็นไปได้และมีอยู่มาก เพราะสังคมอยู่ในฐานะที่จะส่งเสริมสนับสนุนการเลื่อนฐานะของสมาชิกทุกคน

การเคลื่อนที่ทางสังคมในสังคมไทยสมัยก่อนก็มีปรากฏอยู่ เนื่องจากว่าชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมไทยมิได้แบ่งแยกกันโดยชาติกำเนิด จึงมิได้สืบทอดกันไปด้วยความถาวร หากแต่มีการเคลื่อนที่หมุนเวียนอยู่เป็นนิจ ผู้ที่เกิดมาในราชตระกูลวงศ์นั้น ถึงแม้ว่าจะได้รับการยกย่องจากชนทั้งปวงว่าเป็นชนชั้นสูง แต่ความสูงนั้นก็ถูกลดลงมาทุกชั่วคนและหมดสิ้นเมื่อถึงชั่วคนที่ ๕ ความเป็นขุนนางผู้สูงศักดิ์ก็เป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล เพราะบรรดาศักดิ์และศักดิ์อื่น ๆ แห่งขุนนางแต่ละคนนั้น เมื่อตัวตายก็หมดสิ้นไปหรืออาจหมดสิ้นในขณะที่ตัวบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่ก็ได้ ถ้าหากว่าพระมหากษัตริย์มีพระราชโองการให้ถอดเสียจากตำแหน่ง ส่วนสามัญชนหรือแม่ทัพบุคคล

ที่มีฐานะต่ำต้อย ถ้าหากได้รับการสนับสนุนจากผู้มีบุญวาสนาหรือปฏิบัติตน มีความ
ดีความชอบในราชการ เป็นที่ตองพระราชาธิบดีของพระมหากษัตริย์แล้ว ก็อาจ
เลื่อนฐานะขึ้นไปเป็นผู้สูงศักดิ์ได้โดยไม่มีขอบเขต หรือแม้แต่นั้นที่เป็นทาสก็มีโอกาส
ที่จะไถ่ถอนตัวเองออกจากความเป็นทาสได้ โดยการชะระหนีให้แก่นายทาส เนื่อง
จากทาสทุกคนมีค่าตัวกำหนดไว้แน่นอน จากความเป็นมาในประวัติศาสตร์ไทยก็
แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดโอกาสให้บุคคลเลื่อนชั้นทางสังคมได้ และ
เริ่มมีการเคลื่อนที่ทางสังคมมากขึ้น เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบ
ประชาธิปไตย และมีการขยายตัวของระบบพาณิชย์และอุตสาหกรรม ตลอดจนความ
ก้าวหน้าทางการศึกษา การแข่งขันโดยเสรีในระบบอุตสาหกรรมตามหลักประชาธิปไตย
ได้เปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมได้หลายประการ เช่น
การที่ได้รับการศึกษา จะช่วยให้มีการ เปลี่ยนอาชีพจากการประกอบอาชีพทางคาน
เกษตรกรรมไปสู่อาชีพอื่น ๆ ที่ดีกว่าได้ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตย
ในสังคมไทย ซึ่งย้าหลักเสรีภาพและความเสมอภาพจึงมีส่วนสนับสนุนให้เกิดการ
เคลื่อนที่ในสังคมไทยมากขึ้น อันเป็นการตอบสนองความต้องการของบุคคลที่นิยมการ
เปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนที่อยู่เสมอ

ทั้งที่โลกกล่าวมาแล้วว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมแสดงให้เห็นถึงการไม่ม
นิ่งของสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้น นักสังคมวิทยาจึงได้ให้ความสนใจ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, "สังคมสมัยอยุธยา," หนังสืออ่าน
ประกอบคำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

ในส่วนที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง โดยแยกศึกษากันหลายแง่หลายมุม เช่น การศึกษารูปแบบของการเปลี่ยนแปลง อัตราการเปลี่ยนแปลง ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และแหล่งที่มาของการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในสังคมตะวันตกได้มีผลงานวิจัยปรากฏอยู่มาก ส่วนการศึกษาวิจัยการเลื่อนชั้นทางสังคมในเมืองไทยยังมีอยู่น้อยและเป็นการศึกษาวิจัยต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร ที่มีอิทธิพลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลโดยทั่ว ๆ ไป (ในเขตชนบท) โดยมีใ้กำหนดอาชีพโดยเฉพาะลงไปว่าบุคคลที่อยู่ในอาชีพนั้นมีการเลื่อนชั้นทางสังคมอย่างไร และในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและความร่ำรวยได้เพิ่มโอกาสสำหรับบุคคลในอาชีพต่าง ๆ ที่เราพอจะเห็นได้ เช่น พวกแพทย์ หนายความ นักธุรกิจ ช่างฝีมือ คนงาน และผู้ทำงานบริการบางอย่าง เป็นต้น ซึ่งงานโดยเฉลี่ยแล้วมีการให้ค่าตอบแทนสูงกว่าเดิมทั้งทางด้านการเงิน และเกียรติยศ การเลื่อนชั้นทางสังคมจึงมีโอกาสมากขึ้นสำหรับบุคคลเหล่านี้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะในสังคมเมืองหลวงนี้ จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาวิจัย แต่การจะศึกษาทุกอาชีพนั้นว่าเป็นการศึกษาวิจัยขนาดใหญ่มาก ต้องใช้เวลาและทุนทรัพย์มาก ดังนั้น ผู้ทำการวิจัยจึงได้เลือกศึกษาเฉพาะอาชีพเพียงอาชีพเดียวและเนื่องจากว่าผู้วิจัยรับราชการอยู่ในวงการศึกษาก็ได้เลือกศึกษาวิจัยเฉพาะอาชีพครู ทั้งนี้เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จำกัด

กล่าวโดยทั่วไปแล้วอาชีพครูนี้มีบทบาทสำคัญในสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เป็นตัวแทนของสังคมในการถ่ายทอดความรู้ทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพให้แก่สมาชิกในสังคม ดังนั้นอาชีพครูจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติในสังคมมาเป็นเวลานาน และในขณะที่สังคมไทยได้มีการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เป็นอย่างมาก ทำให้มีการขยายตัวในค่านอาชีพต่าง ๆ เกิดตำแหน่งและอาชีพใหม่ ๆ ที่จะยกสถานะภาพของบุคคลบางกลุ่มขึ้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่าอาชีพครูซึ่งเป็นอาชีพหนึ่งที่จะช่วยให้บุคคลได้เลื่อนฐานะของตนได้

สูงขึ้นมากอาชีพหนึ่งนั้น ปัจจุบันนี้อยู่ในสถานภาพสูงค่าเพียงใดในสังคมไทย การประกอบอาชีพเป็นครูจะทำให้บุคคลนั้นมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น ค่าลง หรืออยู่ในสถานภาพคงเดิม เมื่อเปรียบเทียบสถานภาพทางอาชีพระหว่างพ่อกับลูก และชั้นทางสังคมของพ่อแม่จะมีอิทธิพลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของครูใดเพียงไร นอกจากนี้สังคมไทยเป็นสังคมประชาธิปไตยที่เน้นถึงความเท่าเทียมกันให้โอกาสสมาชิกในสังคมใช้ความสามารถเพื่อเลื่อนสถานภาพทางสังคมของตน จะปรากฏให้เห็นในอาชีพครูที่จะอาศัยความสามารถส่วนตัวในการเลื่อนตำแหน่งในอาชีพใดหรือไม่เพียงไร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาวิจัยเรื่องการเลื่อนชั้นทางสังคมอยู่น้อยในสังคมไทย เรา การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีจุดประสงค์ที่จะเพิ่มเติมความรู้ในเรื่องการเลื่อนชั้นทางสังคมขึ้นมาอีก แม้จะเป็นเพียงส่วนหนึ่งก็ตาม โดยจะทำการศึกษาค้นคว้าการเลื่อนชั้นทางสังคมของข้าราชการครู โรงเรียนมัธยมในกรุงเทพมหานคร การศึกษามุ่งที่จะค้นหาปัจจัยสำคัญที่กำหนดการเลื่อนชั้นทางสังคมของข้าราชการครูทั้ง ๒ ประเภท คือ การเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นอายุและการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุ ว่ามีอะไรบ้าง ทั้งนี้จะได้ศึกษาอิทธิพลของสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครูเอง และพ่อแม่ของครูด้วย โดยจะนำเอาปัจจัยทางด้านระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ขนาดครอบครัว ลักษณะอาชีพของพ่อแม่ ระดับการศึกษาของพ่อแม่ และระดับรายได้ของพ่อแม่ที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของครูให้เลื่อนสูงขึ้นคงเดิม หรือเลื่อนต่ำลงหรือไม่เพียงไร

อนึ่ง ผลการวิจัยครั้งนี้ ไม่ว่าจะปรากฏผลออกมาอย่างไรก็ตามก็ยังคงจะเป็นความรู้และเป็นหลักฐานของเรื่องการเลื่อนชั้นทางสังคมใดส่วนหนึ่ง อันจะเป็นแนวทางให้แกการศึกษาเรื่องนี้ต่อไปในกลุ่มอาชีพอื่นบ้าง เพื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอาชีพที่ทราบว่าลักษณะของการเลื่อนชั้นทางสังคมคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน และอาจนำไปสู่การศึกษาในทุกกลุ่มอาชีพ เพื่อคุณภาพการเลื่อนชั้นในสังคมไทย ซึ่งจะ

ส่งผลให้ความรู้ทางค่านิยมในสังคมไทยสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ทฤษฎีและผลวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมของข้าราชการครูในรุ่นอายุ และในระหว่างรุ่นอายุ โดยเน้นถึงปัจจัยทางสังคม คือ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรสของครู และสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของพ่อแม่ที่มีผลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของข้าราชการครู โดยนำเอาทฤษฎีชนชั้นทางสังคม (Social Stratification) และการเลื่อนชั้นทางสังคม (Sicial Mobility) มาเป็นแนวความคิดในการศึกษา

ในสังคมมนุษย์นั้นความไม่เท่าเทียมกันเป็นสิ่งที่มีความมั่นคง และมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง สังคมทุกสังคมที่มนุษย์เรารู้จักไม่ว่าจะเป็นสังคมในอดีตหรือปัจจุบันก็ตามได้มีการกระจายแจกจ่ายสิ่งของ (Goods) และบริการต่าง ๆ (Service) ซึ่งมีอยู่น้อยและมนุษย์ต้องการในลักษณะที่ไม่เหมือนกัน ตำแหน่งต่าง ๆ ในสังคมถูกประเมินค่าในแง่ของความสำเร็จที่มีต่อสังคม การประเมินค่าทำโดยวัดเอาจากความร่ำรวยหรือสิ่งที่เห็นได้ทั่วไป เป็นสำคัญ ตำแหน่งต่าง ๆ จึงได้รับจำนวนสิ่งของและบริการต่าง ๆ ควบคู่กับตำแหน่งในสัดส่วนที่มากน้อยต่างกันออกไป การที่ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมเกิดขึ้นมานานแล้ว และปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปนี้เอง ทำให้เป็นที่สนใจของนักสังคมวิทยาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะนักสังคมวิทยาชาวตะวันตกที่ได้ทำการศึกษาเรื่องนี้ คิงส์ลีย์ เดวิส และ วิลเบิร์ต มอร์ ได้เสนอในรูปของข้อสมมติฐานไว้ว่า ความแตกต่างกันในเรื่องโอกาสที่จะเข้าถึงหรือได้รับรางวัลตอบแทนจากสังคม

Kingsley Davis and Wilbert Moore, "Some Principles of Stratification," American Sociological Review 10 (February 1954) : 242-249.

ทำให้ชั้นต่าง ๆ มีศักดิ์ศรี และความนิยมนับถือตลอดจนสิทธิหรือสิทธิพิเศษต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน สิ่งเหล่านี้แหละที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมและการจัดลำดับชั้นทางสังคมบังเกิดขึ้น

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในสังคมมนุษย์มิได้มีแต่เพียงคนมารวมกลุ่มกันเท่านั้น แต่บุคคลในสังคมยังได้ถูกแบ่งออกเป็นชั้น ๆ โดยมองจากสถานภาพของบุคคลนั้น ๆ บุคคลที่มีฐานะทางสังคมคนละชั้น จะมีความไม่เท่าเทียมกันในสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ อำนาจ อิทธิพล แบบแผนชีวิตของสังคม ตลอดจนความสะดวกสบาย ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันในสิ่งเหล่านี้ได้มีผลทำให้โอกาสในชีวิตของแต่ละคนแตกต่างกันไปตามความได้เปรียบเสียเปรียบกว่ากันในสังคมนั้น ๆ การจัดลำดับชั้นทางสังคม (Social Stratification) จึงเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่ในสังคมมนุษย์ทุกแห่ง แต่แตกต่างกันที่ทางสังคมมีการจัดลำดับเพียงไม่กี่ชั้น ส่วนบางสังคมก็มีการจัดลำดับชั้นมากมาย หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดลำดับชั้นทางสังคมในแต่ละสังคมก็ไม่เหมือนกัน ซึ่งแล้วแต่ความสลับซับซ้อนของสังคมและการยึดถือเกณฑ์ที่ต่างกันไปในแต่ละสังคมนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น บางสังคมจะจัดลำดับชั้นทางสังคมโดยใช้หลักเกณฑ์พิเศษ วิธีนี้คำนึงถึงแต่กฎเกณฑ์เพียงอย่างเดียว เช่น คาร์ล มาร์กซ^๑ เป็นชาวเยอรมัน ที่จัดลำดับชนชั้นโดยถือเกณฑ์ทางด้านระบบการผลิต และแบ่งคนออกเป็น ๒ ชั้นใหญ่ ๆ ตามระบบทุนนิยมในการผลิต คือ ชนชั้นนายทุน และชนชั้นแรงงาน แต่ส่วนใหญ่แล้วการจัดลำดับชั้นทางสังคมจะคำนึงถึงเกณฑ์หลาย ๆ ด้าน เช่น อาชีพ การศึกษา วงศ์ตระกูล ศักดิ์ศรี ทรัพย์สิน ความมั่งคั่ง หรืออื่น ๆ โดยถือเอาความไม่เสมอภาคหรือแตกต่างกันในเรื่องเหล่านี้เป็นมาตรฐานในการตัดสิน ซึ่งการใช้เกณฑ์แบบหลายมีคิณีดีกว่าและกว้างกว่าการใช้เกณฑ์พิเศษ เพราะมีการพิจารณาในหลาย ๆ ด้านซึ่งครอบคลุมได้กว้างขวางกว่า

^๑ Irving Krauss, "Social Mobility," Stratification class and Conflict (New York : The Free Press, 1926), p. 224.

ออร์ทัน และ ฮันท์ ได้กล่าวถึงเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคมดังนี้ ๑

๑. ความมั่งคั่งและรายได้ เป็นเกณฑ์แบ่งชนชั้นของบุคคลที่เด่นชัดในสังคม การที่พ่อแม่เป็นเจ้าของทรัพย์สินต่าง ๆ และมีรายได้สูง จะถูกจัดให้อยู่ในสถานภาพชั้นทางสังคมระดับสูง ซึ่งพ่อแม่จะใช้สิ่งเหล่านี้มาส่งเสริมและสนับสนุนลูกให้มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตได้มากกว่าพ่อแม่ที่มีรายได้น้อยที่จัดอยู่ในสถานภาพชั้นทางสังคมระดับต่ำ เพราะการมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนและแสวงหาอาชีพที่ดีนั้นของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับทรัพย์สินสมบัติของพ่อแม่ของบุคคลนั้น และเมื่อทรัพย์สินมัตถุถูกกระจายแจกไม่เท่าเทียมกัน (หรือบุคคลมีทรัพย์สินมัตถุต่างกัน) เช่นนั้นจึงเป็นไปได้ว่าโอกาสของบุคคลหรือของลูกก็ย่อมแตกต่างกันด้วย

แต่อย่างไรก็ดี การที่จะถือเกณฑ์เฉพาะความมั่งคั่งและรายไอก็ยังไม่เพียงพอ ต้องนำไปพิจารณาประกอบกับสิ่งอื่นด้วย

๒. อาชีพ เป็นเกณฑ์ของการจัดชั้นของบุคคลที่เห็นชัด บุคคลที่มีอาชีพที่สังคมยกย่องก็ย่อมจะดำรงตำแหน่งสูงไปด้วย ซึ่งได้แบ่งแยกออกเป็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มอาชีพ (Interoccupational Stratification) และความแตกต่างในกลุ่มอาชีพเดียวกัน (Intraoccupational Stratification) ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคมกันอย่างกว้างขวาง และพบว่าอาชีพเป็นหัวหน้ารายได้ดีที่สุด เพราะการศึกษาแบบแผนการดำเนินชีวิต มาตรฐานความเป็นอยู่ ค่านิยมความเชื่อต่าง ๆ ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับอาชีพ ซึ่งพ่อแม่มักจะพยายามผลักดันให้ลูกมีอาชีพที่ดีกว่าพ่อแม่เสมอเพื่อเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นไป

Horton and Hunt, Sociology (New York : Mc.Graw-Hill, 1972), pp. 252-255.

๓. การศึกษา ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงย่อมมีฐานะทางสังคมแตกต่างไปจากผู้ที่ได้รับการศึกษาน้อยกว่า เพราะผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงย่อมมีโอกาสที่จะดำรงตำแหน่งสูงในอาชีพที่ปฏิบัติงานในวิชาชีพได้ ส่วนชั้นต่ำมีโอกาสน้อยที่จะได้รับการศึกษา เมื่อมีการศึกษาน้อยทำให้เขาประกอบอาชีพที่อยู่ในระดับต่ำ มีรายได้น้อย เป็นคนจน มีสถานภาพเป็นชนชั้นต่ำของสังคม

การจัดลำดับช่วงชั้นในสังคมไทยปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากระบบชนชั้นศักดินาหรือระบบสมบูรณาญาสิทธิราชผสมกับระบบชนชั้นของสังคมปัจจุบัน การจัดลำดับช่วงชั้นในสังคมไทยมักถือเอาเกียรติยศหรือฐานะทางสังคมเป็นเกณฑ์ เช่น ตระกูล ความสำเร็จในการงาน ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษาที่ได้รับ ลักษณะอาชีพที่มีเกียรติแตกต่างกัน เป็นต้น

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ได้ให้ข้อสังเกตว่าเกียรติหรือฐานะของบุคคลในสังคมไทยมักจะเป็นผลมาจากการรวมของปัจจัยหลายอย่าง เช่น ถ้าได้รับการศึกษาสูงก็จะช่วยให้มีโอกาสประกอบอาชีพที่มีเกียรติและอยู่ในตำแหน่งสูงมีรายได้มาก เป็นต้น รายละเอียดการแบ่งชนชั้นมีดังนี้ คือ

๑. ในหลวง ราชินี หรือพระราชวงศ์ระดับสูง
๒. คณะรัฐมนตรี รัฐบุรุษที่มีชื่อ คณะองคมนตรี
๓. ข้าราชการชั้นผู้นำ ปลัดกระทรวง อธิบดี นายทหาร ตำรวจ
ผู้นำทาง การเมือง การค้า และสังคม
๔. บัณฑิตชนชั้นนำ ข้าราชการชั้นพิเศษทั่ว ๆ ไป อาจารย์ผู้ทรง
คุณวุฒิ นักธุรกิจชั้นนำ นักหนังสือพิมพ์ผู้มีชื่อเสียง

๑ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (พระนคร : โรงพิมพ์
เลี้ยงเสียงจงเจริญ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๑๘.

๕. ข้าราชการทั่ว ๆ ไป พ่อค้าประชาชน ปัญญาชนในระดับกลาง
๖. ข้าราชการชั้นจัตวา ชั้นตรี
๗. เสมียนพนักงานชั้นต่ำ กรรมการผู้มีฝีมือ
๘. กรรมการผู้ไม่มีฝีมือ ขาวนา

ปัจจัยในการแบ่งชนชั้นทางสังคม มิได้คำนึงถึงเงินแต่อย่างเดียว แต่คำนึงถึงแบบแผนในการดำเนินชีวิตด้วย

อาณัติ อากาศิรม ก็ได้กล่าวถึงเกณฑ์ที่นำมาใช้ในการจัดลำดับชนชั้นทางสังคม ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับ ไพฑูรย์ เครือแก้ว คือ การแบ่งชนชั้นทางสังคมนั้นได้ อาศัย วงศ์ตระกูล ครอบครัวที่กำเนิดมา และสิ่งแวดล้อมอันประกอบด้วยสถานภาพทางเศรษฐกิจ การศึกษา อาชีพ และสถานที่อยู่อาศัย มาเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

สรุปแล้ว การที่จะทราบถึงตำแหน่งทางสังคมของข้าราชการครู และตำแหน่งทางสังคมของพ่อแม่ วาอยู่ในสถานภาพชั้นสังคมระดับสูง ระดับกลาง หรือวาระดับต่ำนั้นก็อาจพิจารณาได้จากปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลตามอันดับในสังคมที่แต่ละสังคมจัดไว้ และสามารถที่จะนำมาเปรียบเทียบระดับชั้นทางสังคมของข้าราชการครูกับระดับชั้นทางสังคมของพ่อ เพื่อจะได้ทราบถึงสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุที่มีการเลื่อนชั้นสูงขึ้น อยู่ในชั้นสังคมเดิมหรือเลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงเมื่อเปรียบเทียบสถานภาพทางอาชีพระหว่างข้าราชการครูกับพ่อ อันนับว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก ทั้งนี้เพื่อจะคูแนวโน้มของการเลื่อนชั้นทางสังคมในสังคมไทยว่ามีมากน้อยเพียงไร ในเมื่อสังคมไทยเป็นสังคมประชาธิปไตย สิ่งกีดขวางการเลื่อนฐานะไม่มีแล้ว มีการเลื่อนฐานะขึ้นลงอย่างอิสระ โดยอาศัยความสามารถของบุคคลเป็นหลักสำคัญ

การเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคล^๑

หมายถึง การเปลี่ยนฐานะทางสังคมของบุคคลแต่ละคน ซึ่งอาจจะเคลื่อนไปสู่สถานภาพที่สูงขึ้นหรือต่ำลงโดยไม่ทำให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลง เช่น การที่คนในระดับต่ำทางสังคมได้เลื่อนสถานภาพทางสังคมสูงขึ้น โดยอาศัยปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนโอกาสอื่น ๆ โดยการสมรสหรือทางการเมือง เป็นต้น และเขาเป็นสมาชิกของกลุ่มที่อยู่ในระดับสูงตามการจัดลำดับชั้นทางสังคมของตน การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ ทำให้บุคคลบางคนเท่านั้นได้รับการปรับปรุงสถานภาพทางสังคมและตำแหน่งทางสังคม (Social Position) ซึ่งสิ่งเหล่านี้สมาชิกของสังคมได้เห็นพ้องกันในการจัดลำดับความสูงต่ำของสถานภาพ และสิ่งที่แสดงให้เห็นความสูงต่ำของสถานภาพคือ ลักษณะอาชีพ รายได้ ระดับการศึกษาที่ได้รับฐานะของครอบครัว ที่อยู่อาศัย และเกียรติยศ ดังที่กล่าวมาแล้วในเรื่องการจัดลำดับชั้นทางสังคม

มาร์ค อับบราฮัมสัน เอเฟรียน มิสรูชิ และคาร์ลตัน ฮาร์นัง^๒ ได้กล่าวถึงการเลื่อนชั้นทางสังคมไว้ดังนี้

^๑ การเลื่อนชั้นทางสังคม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ การเลื่อนชั้นของบุคคลและการเลื่อนชั้นของกลุ่มชน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลเท่านั้น

^๒ Mark Abrahamsan, Ephrain H. Mizruchi and Carlton A. Harnung, "Parental Family," Stratification and Mobility (New York : Mac. Millan Publishing Co., 1976), p. 287.

๑. การเคลื่อนที่ในแนวดิ่ง (Verticle Mobility) คือ การเปลี่ยนแปลงในทางขึ้นลงของชั้นทางสังคมของบุคคลหรือกลุ่ม ซึ่งอาจจะเป็นการเลื่อนชั้นหรือเลื่อนลงก็ได้ ภายในระบบการจัดลำดับช่วงชั้นทางสังคมของตน เช่น การที่ครูวิชาการเลื่อนเป็นครูบริหาร เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ก็เป็นลักษณะของการเลื่อนชั้นตามแนวดิ่ง โดยทั่วไปแล้วการเคลื่อนที่ในแนวดิ่งนั้น มักจะสรุปเอาจากการเคลื่อนที่ทางอาชีพ (Career Mobility) เพราะว่าตำแหน่งของบุคคลทั้งหลายในเรื่องที่เกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมกัน ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากประเภทอาชีพที่กระทำอยู่ว่ามีเกียรติมากน้อยในสังคมต่างกันเพียงไร

๒. การเคลื่อนที่ในแนวนอน (Horizontal Mobility) คือ การเปรียบเทียบตำแหน่งที่มีโอกาสเลื่อนชั้นขึ้นลงตามระบบของการแบ่งชั้นทางสังคม แต่เป็นการเปลี่ยนตำแหน่งทางสังคมจากตำแหน่งหนึ่งไปยังอีกตำแหน่งหนึ่งที่อยู่ในระดับเดียวกัน เช่น ลูกกรรมการในเหมืองถ่านหินย้ายไปอยู่เมืองอื่น และมีอาชีพใหม่เป็นคนขับแท็กซี่ ซึ่งมีระดับเกียรติภูมิและรายได้ในระดับเดียวกัน หรือเป็นครูสอนวิชาภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ แล้วเปลี่ยนไปสอนวิชาภาษาไทย โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเงินเดือนเกียรติภูมิ อำนาจและสิทธิพิเศษต่าง ๆ เช่นนี้ก็เปลี่ยนแปลงตามแนวนอน

ริชาร์ด ฮอลล์ ได้กล่าวว่ารูปแบบของการเลื่อนชั้นทางสังคมมี ๒ ประเภท ๑ คือ การเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นอายุ (Intragenerational Mobility) และการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุ

Richard H. Hall, "Social Stratification, Mobility and Career," Occupational and Social Structure (New Jersey : Prentice Hall, 1975), pp. 265-270.

๑. การเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นอายุ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระหว่างชีวิต การทำงานของบุคคลหนึ่ง เช่น ครูวิชาการได้เลื่อนชั้นเป็นครูบริหาร เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน และหากว่าบุคคลนั้นประกอยอาชีพที่ได้มีการจัดลำดับไว้สูงกว่า หรือต่ำกว่าอาชีพแรกเริ่ม ก็แสดงว่าบุคคลนั้นได้เลื่อนสถานภาพทางสังคมของตนสูงขึ้น หรือต่ำลง

๒. การเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุ หมายถึง การเปรียบเทียบสถานภาพระหว่างพ่อกับลูก หากลูกประกอยอาชีพที่ได้มีการจัดลำดับไว้สูงกว่า หรือต่ำกว่าอาชีพของพ่อ ก็แสดงว่าบุคคลนั้นได้เลื่อนสถานภาพทางสังคมสูงขึ้นหรือต่ำลง เช่น พ่อมีอาชีพเป็นชาวนา ลูกมีอาชีพเป็นครู ก็แสดงว่ามีการเลื่อนชั้นในระหว่างรุ่นอายุในลักษณะที่เลื่อนสูงขึ้น แต่ถาพ่อมีอาชีพเป็นหมอ ลูกมีอาชีพเป็นครูก็แสดงว่ามีการเลื่อนชั้นในระหว่างรุ่นอายุในลักษณะที่เลื่อนต่ำลง

วิถีทางแห่งการเลื่อนสถานภาพทางสังคม

ทฤษฎีการเลื่อนชั้นทางสังคมมองว่าบุคคลที่เกิดมาและมีชีวิตอยู่ในสังคมของตนจะต้อง เป็นสมาชิกของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเสมอ และบุคคลนั้นก็อาจเปลี่ยนแปลงชั้นของตนได้ โดยเฉพาะสังคมประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้กับชนทุกชั้นซึ่งหนทางที่จะเลื่อนตำแหน่งทางสถานภาพสังคมของบุคคลที่มีมาอาจแบ่งออกได้ดังนี้คือ

๑. โดยอาศัยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ วิธีนี้คือการทำงานหนักในธุรกิจการค้า และวงการอุตสาหกรรม ผลรางวัลตอบแทนที่ได้รับคือทรัพย์สินและรายได้ที่เพิ่มขึ้นจนสามารถที่จะนำมาปรับปรุงสถานภาพทางสังคมของตนให้สูงขึ้นในสังคมได้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, "สังคมวิทยาการเมือง การแบ่งช่วงชั้นในสังคมไทย", แผนกตำราและคำบรรยาย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า ๒ (โรเนียว)

คือรายได้ที่เพิ่มขึ้นจะช่วยให้โอกาสในชีวิต (Life chance) มีมากขึ้น ครอบครัวที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจดี ก็จะเป็นผลเอื้ออำนวยต่อความสำเร็จในระยะเวลา และระดับการศึกษาและมีผลสืบเนื่องไปถึงการประกอบอาชีพของลูกในอนาคตได้

๒. โดยอาศัยการศึกษา ที่นับได้ว่าเป็นวิธีทางแห่งการเลื่อนชั้นได้ที่ดีที่สุด ในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งอาศัยความสามารถของบุคคลเป็นหลัก เพราะการศึกษาจะมีผลโดยตรงต่อบุคคลนั้น ๆ เช่น ครูที่ได้รับการศึกษาสูงมากเท่าไรก็จะเพิ่มความสำเร็จในชีวิตการงานมากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากข้าราชการครูจะได้รับตำแหน่งหรือระดับชั้น (Position Classification) ในระบบราชการตามวุฒิทางการศึกษาที่ได้รับมา ส่วนผลทางอ้อมคือ ความรู้ที่ได้มานั้นจะช่วยให้การปฏิบัติงานได้รับผลสำเร็จและได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นด้วย เช่น จากครูน้อยเลื่อนไปเป็นครูใหญ่

๓. โดยการสร้างความประทับใจ (impression management) การเลื่อนชั้นทางสังคมโดยทางนี้ได้แก่การใช้กลวิธีพลิกแพลงสัญลักษณ์ทางสถานภาพและเสน่ห์เฉพาะตัวให้เกิดผลดีแก่ตน เช่น ผู้ที่หวังจะมีชื่อเสียงมีเกียรติมีตำแหน่งสูงในสังคมก็มักจะคลุกคลีอยู่กับบุคคลที่มีอำนาจมีเกียรติสูงทางสังคม โดยหวังว่าจะมีโอกาสเลื่อนตำแหน่งและมีเกียรติสูงได้ ลักษณะเช่นนี้มักจะปรากฏขึ้นในสังคมอยู่เสมอ โดยมักจะแทรกอยู่ในวิธีการเลื่อนชั้นที่กล่าวมาแล้วไม่มากนัก

แนวโน้มของการเลื่อนชั้นทางสังคม

๑. จากการศึกษาของนักสังคมวิทยาชาวตะวันตก มีแนวโน้มแสดงให้เห็นว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพ การเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในแรงงานและความต้องการในการทำงาน คือมีการขยายตัวในสัดส่วนของแรงงานระดับสูงและลดงานในระดับต่ำไปพร้อมกัน ดังเช่น ในประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์ได้พยายามพัฒนาประเทศทั้ง

ทางด้านการธุรกิจและสังคม คนมีความรู้ไม่เพียงพอที่จะทำงานในระดับสูงได้ จึงได้มีการส่งเสริมให้คนธรรมดาได้มีการศึกษาเพิ่มมากขึ้น เพื่อเข้ามาทำงานในตำแหน่งระดับสูงในวงราชการ ซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้คนธรรมดาได้มีโอกาสที่จะปรับปรุงสถานภาพชั้นทางสังคมของตนให้เลื่อนสูงขึ้นกว่าพ่อแม่ได้มากกว่าเดิมที่เป็นอยู่

๒. การเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุ หมายถึง ระยะเวลาที่อยู่กับลูกเป็นที่ยอมรับว่าในทุกสังคมมีการเคลื่อนที่ ในระหว่างรุ่นอายุและจะก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ตามวัฏจักรของชีวิต การเคลื่อนที่หรือการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุจะวัดจากอาชีพของพ่อและอาชีพของลูก ในสังคมอเมริกาพบว่า การเลื่อนชั้นสูงขึ้นจะมีมากในระยะแรก เพราะการแบ่งงานที่ซับซ้อน และตำแหน่งที่ต้องการความสามารถก็เพิ่มมากขึ้น มีแนวโน้มที่จะดึงคนให้พ้นจากระดับต่ำ แต่ในปัจจุบันการเลื่อนชั้นสูงขึ้นไปจะยากขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นไปตามแนวความคิดที่ว่า คนชั้นสูงมีแนวโน้มที่จะปิดประตูมากขึ้นสำหรับชนชั้นต่ำที่จะเลื่อนชั้นขึ้นไป การเลื่อนชั้นทางสังคมจึงเริ่มลดลงแต่ในระดับชนชั้นกลางแล้วพบว่าลูกมักจะมีพ่ออยู่ในระดับเดียวกับตนมากกว่าคนในระดับสูงกว่าหรือต่ำกว่า

๓. การศึกษาได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเลื่อนชั้นทางสังคม จากการศึกษาค้นคว้าในอาชีพของนักศึกษาวิทยาลัยในชาติต่าง ๆ พบว่าส่วนใหญ่ มักมีความตั้งใจที่จะมีตำแหน่งหน้าที่ในระบบราชการ ^๒ และในขณะเดียวกันหน่วยงานของรัฐและเอกชนในสังคมอุตสาหกรรม ก็ได้กำหนดตำแหน่งงานสูงสุดในระดับต่าง ๆ

Neil J. Smelser and Seymour Martin Lipset, "Social Structure, Mobility and Development, " Social Structure and Mobility in Economic Development (Chicago : Aldine Publishing Company, 1966), p. 46.

ตามระดับการศึกษา ซึ่งเพียงแต่ศึกษาสูงขึ้นก็อาจสามารถอยู่ในตำแหน่งสูงในอาชีพของตนได้ ซึ่งขอเท็จจริงเหล่านี้ก็ปรากฏให้เห็นในสังคมไทยว่าผู้มีโอกาสประสบความสำเร็จและความก้าวหน้าในอาชีพโดยเฉพาะอาชีพรับราชการนั้น ก็มักจะเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาสูง

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าระดับการศึกษาจะมีอำนาจในตัวของมันเองที่จะมีผลต่อการเลือกประกอบอาชีพที่ถูกจัดไว้ในระดับสูงในสังคมนั้น ๆ ก็ตาม แต่ความเป็นจริงอย่างหนึ่งก็คือ ระดับการศึกษานั้นจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับรายได้ของครอบครัว เพราะการศึกษาจะพัฒนาไปไม่ได้เลย ถ้าครอบครัวมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะให้การสนับสนุนให้ลูกได้อยู่ในสถานศึกษาได้นาน และได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นไป ฉะนั้นลูกที่อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้สูงก็ย่อมมีโอกาสมากกว่าลูกที่อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้น้อย ซึ่งไม่สามารถที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมดมาสนับสนุนลูกได้เท่าที่ควรจะเป็น

๔. ความแตกต่างทางสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวจะมีผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคล ถึงแม้ว่าการเลื่อนชั้นทางสังคมจะมีมากขึ้นในสังคมประชาธิปไตยที่เน้นถึงความสามารถของบุคคลซึ่งขึ้นอยู่กับ ความรู้ ความชำนาญ การศึกษา การทำงานหนักและอื่น ๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในคาบอแทนของอาชีพต่าง ๆ มีการเพิ่มค่าตอบแทนทางเศรษฐกิจของพวกช่างและผู้จัดการ และการเพิ่มรายได้ของพวกเสมียนและพนักงานขาย ส่วนพวกที่มีอาชีพระดับสูงและคนที่ทำงานเกี่ยวกับเทคนิคก็ยังเหมือนเดิม แต่พวกที่ทำงานบริการและกรรมกรที่ไม่อยู่ในนายยังมีรายได้น้อย ^๒ ดังนั้นครอบครัวที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมก็ยังมีโอกาสที่จะส่งเสริม

000497

A.P.M.Coxon and C.L.Jones, "Social Mobility and Social Policy, "Social Mobility (Penquine Education, 1970), p.306.

๒

Leonard Broom and Philip Selznick, "Social Mobility," Sociology (New York : Harper & Row Publishers, 1973), pp.185-187.

ลูกทั้งทางด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพในอนาคตได้ดีกว่าครอบครัวชนชั้นแรงงานและชาวนา ดังนั้นอิทธิพลทางสถานภาพเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวก็ยังคงปรากฏอยู่ในการเลื่อนชั้นทางสังคมไม่มากนัก

๕. เมื่อยุคหลักอาชีพที่ทำอยู่เป็น เกษตแล้ว การเลื่อนส่วนใหญ่จะเคลื่อนที่ไปมาอยู่ในอาชีพที่ใกล้เคียง ๆ กับอาชีพเดิม เช่น ชาวนามีแนวโน้มที่จะมาเป็นกรรมกรเป็นงานที่ใช้กำลังมากกว่าจะเปลี่ยนมาทำงานที่ใช้สมอง หรือผู้ที่ประกอบอาชีพเป็นครูเมื่อได้รับการศึกษาเพิ่มเติมในระดับที่สูงขึ้นก็มักจะไปเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเป็นต้น

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ และ สังคม รวมทั้งปัจจัยทางด้านประชากรที่มีอิทธิพลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม ซึ่งได้มีผู้ศึกษาทั้งในต่างประเทศ และในประเทศไทยไว้ดังนี้คือ.-

ก. การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การเลื่อนชั้นทางสังคม

คาร์โรลีน คัมมิงส์ (Carolyn Cummings) เพอร์รูสซี และโรเบิร์ต เพอร์รูสซี (Perrucci and Robert Perrucci) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาและการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาระดับปริญญาตรีทางสาขาวิศวกรรมศาสตร์ จากมหาวิทยาลัย ๒ แห่ง คือ University of California at Los Angeles & University of California of Berkeley

เป็นจำนวน ๑,๕๕๕ คน

การวัด ใช้วิธีสังเกตแบบสอบถามไปยังนักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยมีคำถามเกี่ยวกับประวัติการศึกษาของนักศึกษาที่สำเร็จแล้วในช่วงปี ๒ ปีหลังก่อนจบการศึกษา โดยตั้งเกณฑ์ว่า

ถ้าผลการเรียนส่วนใหญ่ได้เกรดเอ และ บี แสดงว่ามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

ถ้าผลการเรียนส่วนใหญ่ได้เกรดบี และ ซี หรือได้เกรดซี และ ดี แสดงว่ามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษามีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเลื่อนชั้นทางสังคม ผู้ที่มีผลการเรียนสูงมีโอกาสเลื่อนชั้นสูงขึ้นได้มาก และยังพบอีกว่าชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยก็มีส่วนสัมพันธ์อยู่ด้วย

จากการวิจัยของ Institute of Industrial Relation of the University of California ที่เมืองโอคแลนด์ในรัฐแคลิฟอร์เนีย ซึ่งศึกษากลุ่มตัวอย่างกรรมกร เกี่ยวกับการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุ และในรุ่นอายุโดยศึกษาวิจัยถึงปัจจัยในการเลื่อนชั้นทางสังคม ผู้วิจัยจากสถาบันนี้มีความคิดว่าน่าจะมีความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาที่ได้รับและความก้าวหน้าในอาชีพ เนื่องจากในขณะที่สังคมเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ความต้องการผู้ที่มีความรู้สูงและผู้เชี่ยวชาญผู้มีฝีมือ ย่อมมีมากขึ้นในวงงานอาชีพต่าง ๆ ฉะนั้นการได้รับการฝึกฝนและการศึกษาในระดับสูงจึงเป็นสิ่งจำเป็นมาก

Corolyn Cummings, Perrucci and Robert Perrucci,
Social Origin, Educational Contexts, and Career Mobility,
"American Sociological Review 35 (June, 1970) : 451-462.

การวัด ได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างกรรมกร โดยเน้นถึงประวัติ การศึกษา และอาชีพตั้งแต่เริ่มแรกเข้าสู่แรงงานจนถึงอาชีพปัจจุบันในขณะที่ทำการ สัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับความก้าวหน้าใน อาชีพกรรมกรที่มีระดับการศึกษาจนจบถึงชั้นมหาวิทยาลัย มีโอกาสเลื่อนไปสู่การทำ งานแบบใช้สมอง (non manual work) และเมื่อเปรียบเทียบสถานภาพทางอาชีพ ระหว่างรุ่นพ่อกับรุ่นลูก พบว่ามีสถานภาพการเลื่อนชั้นสูงขึ้น

บรูม (Broom) และ เซลซนิก (Selznick) ได้ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม เขาพบว่า เมื่อสิ้น สหัสวรรษกลางเมืองในอเมริกา ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาไม่มากกว่าโรง เรียนเตรียม grammar School มีส่วนน้อยที่เข้าโรงเรียนมัธยมและเตรียม เข้ามหาวิทยาลัย ต่อมาการศึกษาในระดับมัธยมศึกษามีความสำคัญต่อการศึกษาระดับ วิทยาลัย ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเรียนให้จบมัธยม แม้ว่าจะไม่เข้าเรียนต่อในระดับที่สูงกว่า

ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจในอเมริกาถูกทำลายระหว่างสงคราม โลกครั้งที่สอง และระบบการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมกลายเป็นเรื่องเล็กลง ซึ่งเป็นผลมา จากความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมที่ได้เปิดโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมได้ และเนื่องจาก ว่าคุณค่าแตกต่างทางเศรษฐกิจ อาชีพ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการศึกษา ดังนั้นการศึกษาจึง กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเลื่อนสถานภาพให้สูงขึ้น หรือแสวงหาอาชีพที่มีเกียรติได้

^๑ Seymour Martin Lipset and Reinhard Bendix, "Some Source of Inter-generational Mobility," Social Mobility in Indus- Society (California : University of California Press, 1967), pp.183-191.

^๒ Leonard Broom and Philip Selznick, Sociology, p.185.

ขวัญใจ เลอจันทร์ ได้ศึกษาวิจัยการเลื่อนฐานะทางสังคมของประชากรไทยในชนบท วิธีการศึกษา โดยอาศัยข้อมูลแบบปฐมภูมิจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากร ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับการเลื่อนฐานะทางสังคมคือการศึกษา เมื่อพิจารณาความแตกต่างระหว่างอาชีพปัจจุบันของหัวหน้าครัวเรือนชายกับอาชีพบิดา ปรากฏว่า ผู้ที่มีการศึกษาระดับสูงมีโอกาสที่จะเลื่อนชั้นทางสังคมโดยมีอาชีพที่จัดระดับสูงกว่าอาชีพบิดาได้มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่า

ลิขิต ธีระเวคิน ได้ศึกษานโยบายหลังทางครอบครัวของข้าราชการชั้นผู้นำการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่น วิธีการศึกษาโดยอาศัยข้อมูลประวัติข้าราชการชั้นพิเศษทุกคน จาก ก.พ.๙ ซึ่งเป็นเอกสารเกี่ยวกับประวัติข้าราชการ ที่กองทะเบียนประวัติสำนักข้าราชการพลเรือน (พ.ศ. ๒๕๑๗) เป็นจำนวน ๒,๑๖๐ คน

ผลจากการศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาข้าราชการชั้นผู้นำนั้น จบปริญญาตรีร้อยละ ๕๔.๖๗ จบปริญญาโท ร้อยละ ๒๒.๓๒ และจบปริญญาเอก ร้อยละ ๕.๘๒ สรุปคือจบอย่างต่ำปริญญาตรี ร้อยละ ๘๓.๒๙ และจบจากต่างประเทศ ร้อยละ ๓๓.๑๐ ซึ่งจากตัวเลขดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ระดับการศึกษาของข้าราชการชั้นผู้นำไทยอยู่ในขั้นสูงมาก นอกจากนี้ยังปรากฏว่า ผู้ที่มีอายุน้อยที่อยู่ในระดับข้าราชการชั้นผู้นำนั้น มักจบการศึกษาชั้นสูง (ปริญญาโท-เอก) และจบการศึกษาจากต่างประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและการจบการศึกษาจาก

ขวัญใจ เลอจันทร์, "การเลื่อนฐานะทางสังคมของประชากรไทยในชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญตคามหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๗๑.

ต่างประเทศ ก็เป็นการได้เป็นข้าราชการชั้นผู้นำ กล่าวคือ ผู้มีอายุน้อยก็อาจเลื่อนชั้นได้เร็ว ถ้าหากมีระดับการศึกษาสูงหรือจบจากต่างประเทศ

ข. สถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์กับการเลื่อนชั้นทางสังคม

ปิยฉัตร สุวรรณรัฐ ได้ศึกษาถึงการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุ โดยศึกษาถึงความแตกต่างระหว่างอายุแรกสมรสกับการเลื่อนชั้นทางสังคม

วิธีการศึกษา ได้อาศัยข้อมูลแบบปรูมภูมิจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากร ในส่วนที่เป็นเขตเมือง รอบแรก ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนชายและภรรยา และสตรีที่สมรสแล้วในครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นจำนวน ๑,๑๖๑ คน

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่เลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นส่วนใหญ่จะทำการสมรสซ้ำในสถานภาพการเลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น สัดส่วนของสตรีที่มีอายุเมื่อแรกสมรสระหว่าง ๒๐-๒๔ ปี มีมากที่สุดคือเป็นร้อยละ ๔๓.๔ ในขณะที่สตรีที่คงอยู่ในชั้นสังคมเดิมและที่เลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงมีเพียงร้อยละ ๓๘.๔ และ ๓๘.๑ แลสตรีใน ๒ กลุ่มหลังมีสัดส่วนสตรีที่มีอายุเมื่อแรกสมรสต่ำกว่า ๑๘ ปี มากที่สุด คือเป็นร้อยละ ๔๕.๐ และ ๕๐.๖ ตามลำดับ ซึ่งก็แสดงว่าสตรีที่อยู่ในชั้นสังคมเดิมที่เลื่อนชั้นต่ำลง มีอายุเมื่อแรกสมรสต่ำกว่าสตรีที่เลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้น^๒

^๑ ลิขิต ชีระเวคิน, "ลักษณะทั่วไปของข้าราชการชั้นผู้นำไทย" รักเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑๒๕-๑๕๐.

^๒ ปิยฉัตร สุวรรณรัฐ, "การเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างรุ่นอายุและภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรในเขตเมือง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๒๔

การศึกษาของยุโรปแสดงให้เห็นว่าความแตกต่างในการเลื่อนฐานะของบุคคลที่แต่งงานตั้งแต่อายุน้อยกับคนที่แต่งงานอายุมาก พบว่า ผู้ชายที่แต่งงานก่อนอายุ ๒๕ มีแนวโน้มที่จะมีการเลื่อนฐานะต่ำลง ส่วนคนที่แต่งงานอายุ ๒๕ - ๒๙ มีแนวโน้มคงเดิม คนที่แต่งงานอายุ ๓๐ มีแนวโน้มที่จะมีการเลื่อนฐานะชั้นสูงขึ้น (ในเคนมาร์ก)

มีข้อเท็จจริงว่ามีสิ่งที่ปรากฏเช่นเดียวกันในอเมริกา ผู้ชายที่มีความทะเยอทะยาน มีการเลื่อนชั้นสูงขึ้น อาจจะเลื่อนการแต่งงานออกไป เพื่อว่าจะได้จบการศึกษาอย่างง่ายดาย และทำงานในตำแหน่งที่ดีและมั่นคง หรือเพราะความสามารถและความหวังที่จะบรรลุเป้าหมายในอนาคต โดยเฉพาะคนในระดับต่ำที่มีการเลื่อนชั้นสูงขึ้น มีแนวโน้มที่จะมีความสัมพันธ์ทางเพศเมื่ออายุมาก แต่ไม่มีความแตกต่างกันมากนักในกลุ่มชนชั้นกลางและชั้นสูง

ก. ขนาดครอบครัวมีผลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม

บรูม และ เซลส์นิก ได้ศึกษาถึงจำนวนเครือญาติที่มีผลต่อโอกาสของบุคคลที่จะเลื่อนชั้นทางสังคม และพบว่า เด็กที่เป็นบุตรคนเดียวและมีญาติเพียงคนเดียว มีโอกาสที่จะเลื่อนฐานะชั้น การเลื่อนชั้นสูงขึ้นอาจจะลดลงได้ถ้ามีญาติมาก ๆ บิคา มาร์คาที่มีบุตรหลายคน ยอมทองแบ่งทรัพย์สินการออกเป็นหลายส่วน จึงมีความสามารถน้อยที่จะช่วยส่งเสริมให้บุตรทุกคนได้รับการศึกษาที่ดี^๑

อับบลาฮัมสัน, เอเฟรียน มิสรูซี และฮาร์นัง ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างขนาดครอบครัวและโอกาสในการประกอบอาชีพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเปรียบเทียบ

^๑ Broom and Selznick, Sociology, p. 189.

^๒ Ibid., p. 188.

เทียบระหว่างครอบครัวขนาดเล็กและครอบครัวขนาดใหญ่ (ครอบครัวขนาดเล็ก จำนวนบุตร ๑-๓ คน ครอบครัวขนาดใหญ่ จำนวนบุตร ๔ คน หรือมากกว่า)

จากการศึกษาพบว่า โอกาสในการประกอบอาชีพกึ่งชัคว่างโดยจำนวนพี่น้องผู้ที่เป็นบุตรคนเดียว หรือมีพี่น้องน้อยมีโอกาสมากกว่าผู้ที่มีพี่น้องมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากความได้เปรียบทางสถานภาพ เศรษฐกิจ - สังคมของครอบครัวขนาดเล็ก ทำให้บุตรมีโอกาประกอบอาชีพที่ดีมากกว่า

ลิปเซท และ เบนดิซ ได้กล่าวถึงการศึกษาวิจัยการเลื่อนชั้นทางสังคมใน ๖ ประเทศ คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส เบลเยียม เดนมาร์ก สวีเดน และอิตาลี ซึ่งผลจากการวิจัยข้อหนึ่งชี้ให้เห็นว่า ขนาดครอบครัวมีผลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นของเด็ก เช่น ในอิตาลี และอังกฤษ พบว่าเด็กที่เป็นสมาชิกครอบครัวใหญ่แม่จะอยู่ในชนชั้นสูงก็มีโอกาสที่จะเลื่อนชั้นต่ำลงได้ ส่วนในสวีเดนพบว่าความสำเร็จในการศึกษาของเด็กโรงเรียนมัธยมที่มีบิดาเป็นช่างฝีมือ และพวกเสมียน ที่เป็นครอบครัวขนาดเล็กและมีบุตรน้อย จะมีมากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวใหญ่ซึ่งมีบิดามารดาอยู่ในสถานภาพที่สูงกว่า

ขวัญใจ เลอจันท์ ได้ศึกษาการเลื่อนฐานะทางสังคมของประชากรไทยในชนบท โดยอาศัยข้อมูลจากสถาบันประชากรศาสตร์ พบว่า คุณสมรสที่เลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นไปมีจำนวนบุตรน้อยกว่วและมีภาวะการควบคุมภาวะเจริญพันธุ์มากกว่าคุณสมรสที่เลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลง หรือคุณสมรสที่อยู่ในชั้นสังคมเดิม ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้คือ

Mark Abvahamsan, Ephrian H. Mizruchi and Carlton A Harnung, Stratification and Mobility, p. 287.

^๒ Lipset and Bendix, Social Mobility in Industrial Society, p. 246.

คูกุมารที่เลื่อนชั้นทางสังคมสูงชันมีจำนวนบุตรโดยเฉลี่ย ๓.๑๘ คน ส่วนคูกุมารที่เลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงมีบุตรเกิดรอดโดยเฉลี่ย ๓.๕๘ และ ๓.๘๓ ตามลำดับ

ง. สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของพ่อและแม่ กับการเลื่อนชั้นทางสังคม

ขวัญใจ เลอจินทร์^๒ ได้ศึกษาอิทธิพลของการศึกษาและลักษณะอาชีพบิดาท่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุตร

ผลจากการวิจัยพบว่า การศึกษาและลักษณะอาชีพของบิดาจะมีผลต่อการศึกษากุมาร ซึ่งจะส่งผลสะท้อนไปสู่การประกอบอาชีพของบุตร เมื่อพิจารณาถึงอิทธิพลของการศึกษาของบิดาต่อระดับการศึกษาของบุตร พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีบิดามีการศึกษาระดับต่ำ ส่วนมากจะมีการศึกษาระดับต่ำไปด้วย และเช่นเดียวกันหัวหน้าครัวเรือนที่มีบิดามีการศึกษาสูง ก็จะมีการศึกษาระดับสูงเป็นอัตราส่วนมากกว่า

ส่วนลักษณะอาชีพของบิดาที่มีผลต่อการศึกษากุมาร คือ อาชีพของบิดาที่เป็นเกษตรกร และอาชีพที่ไร้กำลังกาย มีผลต่อการศึกษากุมารไม่เด่นชัดนัก ส่วนบิดาที่มีอาชีพไม่ไร้กำลังกายนั้น เช่น ข้าราชการ พ่อค้า ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ มีแนวโน้มที่จะส่งบุตรเขาเรียนในชั้นสูง ๆ

ลิขิต ชีระเวคิน^๓ ได้ศึกษาภูมิหลังทางครอบครัวของข้าราชการกับการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุ และพบว่า จากจำนวนข้าราชการ ๒,๑๖๐ คน

^๑ ขวัญใจ เลอจินทร์, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๙๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑.

^๓ สมบัติ จันทรวงศ์, รังสรรค์ อเนกพรพันธุ์, รักเมืองไทย, หน้า ๑๓๒.

ข้าราชการเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นลูกของข้าราชการ (ข้าราชการพลเรือน ข้าราชการทหาร ข้าราชการตำรวจ และข้าราชการอื่น ๆ) ประมาณ ๔๑% หรือมากกว่า ๒ ใน ๕ ส่วน ข้าราชการที่มีบิดาเป็นพ่อค่านั้นมีประมาณ ๓๑% ซึ่งนับว่าอยู่ในจำนวนสูงและข้าราชการที่เป็นลูกขานาชาวโรมันมี ๕.๖% นอกเหนือจากนั้นไม่ระบอบอาชีพ ๑๒% จะเห็นได้ว่าจำนวนข้าราชการที่มีบิดารับราชการมีอัตราสูงมาก และการที่พ่อเป็นข้าราชการต่อมาลูกเป็นข้าราชการทำให้เห็นว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังของคนที่เกิดในครอบครัวข้าราชการกับการไต่เต้าขึ้นไปเป็นชนชั้นนำ กล่าวคือ บุคคลซึ่งเกิดและเติบโตในครอบครัวข้าราชการย่อมมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีทั้งในบ้านและในโรงเรียนมากกว่าคนรุ่นเดียวกัน ซึ่งอยู่ในครอบครัวอาชีพอื่น การศึกษาที่ดีนั้นเกือบจะเป็นการประกันความสำเร็จในระบบราชการ เพราะความสำเร็จในอาชีพมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความสำเร็จในการศึกษา ทั้งนี้ภูมิหลังทางครอบครัวจึงมีบทบาทอย่างมากในความสำเร็จทางการศึกษา ซึ่งน่าจะนำไปสู่การขยับชั้นทางอาชีพ

จากการศึกษาที่ไอคแลนด์ เพื่อคุณธิพลของสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวกับการเลื่อนชั้นทางสังคม และจากการศึกษาวิจัยพบว่า การเลื่อนชั้นทางสังคมของลูกมีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาและสถานภาพทางอาชีพของพ่อ ตลอดจนตำแหน่งทางสังคมของครอบครัวก็มีส่วนอย่างสำคัญ ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

๑. เด็กที่มาจากครอบครัวชนชั้นต่ำ (ชนชั้นแรงงาน) จะไม่มีโอกาสที่จะอยู่ในสถานศึกษาได้นานเท่ากับเด็กที่มาจากครอบครัวชนชั้นสูง (ผู้ปฏิบัติวิชาชีพและบริหาร) เพราะต้องออกจากโรงเรียนตั้งแต่ในระยะต้น ๆ เนื่องจากขาดการสนับสนุนทางการเงินจากครอบครัว

๒. เด็กที่จบการศึกษาเพียงแค่มัธยม จะใช้เวลาส่วนใหญ่ในอาชีพที่ต่ำกว่า ส่วนผู้ที่จบการศึกษาสูงกว่าเพียงเล็กน้อยก็มีโอกาสที่จะทำงานที่ไฮสมองได้

มากกว่า

๓. เมื่อมีการเปรียบเทียบข้อมูลในทางสถิติจากผู้ที่มีการศึกษาในระดับเดียวกันพบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวชนชั้นแรงงาน มักจะเข้าสู่งานที่ใช้กำลัง (manual work) ขณะที่เด็กที่มาจากครอบครัวชนชั้นสูงและชนชั้นกลางจะเข้าสู่งานที่ใช้สมอง (non-manual work) และเด็กจากครอบครัวชนชั้นแรงงานจะเข้าสู่งานเช่นเดียวกับชนชั้นกลางได้ จากข้อมูลพบว่า พวกนี้ต้องเรียนในระดับวิทยาลัย

๔. เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมดี จะช่วยให้เขาอยู่ในสถานศึกษาได้นานและเรียนในระดับสูงได้ ซึ่งในช่วงระยะเวลาเองที่เขาจะได้รับคำแนะนำจากครูและพ่อแม่ให้แสวงหาอาชีพที่อยู่ในระดับสูงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา ทำให้มีโอกาสที่จะเลื่อนชั้นทางสังคมได้มากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ด้อยกว่า เพราะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ทำมาหากิน และมีได้ตั้งใจที่จะส่งเสริมให้ลูกเรียนสูงนัก

๕. เด็กที่มาจากชนชั้นแรงงานจะทำงานทันทีที่เขาสามารถหางานได้ โดยมีโอกาสเลือกน้อยกว่าเด็กที่มาจากชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง ซึ่งได้รับการศึกษามากกว่าก็ย่อมมีโอกาสที่จะเลือกงานได้ดีกว่า

จากการศึกษาวิจัยถึงอิทธิพลทางสถานภาพเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวนักศึกษามหาวิทยาลัยในโซเวียตรัสเซีย และญี่ปุ่น พบว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่จัดอยู่ในสถานภาพทางสังคมสูง (white collar) มีโอกาสที่ดีกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีสถานภาพต่ำทางสังคมคือพวกกรรมกรในโรงงานและชาวนา สำหรับการศึกษาในระดับสูงทำให้มีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมได้สูงกว่า กล่าวคือ ร้อยละ ๕๐ ของเด็กที่อาศัยอยู่ในฟาร์มต้องทำงานหลังจากจบการศึกษาในระดับมัธยม และมีเพียงร้อยละ ๑๐ เท่านั้นที่มีโอกาสเรียนในระดับสูงขึ้นไป ส่วนเด็กที่มาจากชนชั้นสูงมีเพียงร้อยละ ๑๕ ที่ทำงานหลังจากเรียนจบชั้นมัธยม และมีถึงร้อยละ ๘๓ ที่ศึกษาต่อในระดับสูง

ขึ้นไป ส่วนที่เหลือคือ ร้อยละ ๓.๑ ทั้งทำงานและเรียนไปพร้อม ๆ กัน

จากการศึกษาของ จอห์น และมาวี ไบซาน^๒ พบว่าพ่อแม่ที่อยู่ในชนชั้นต่ำระดับสูง (Upper-Lower Class) และในชนชั้นกลางระดับต่ำ (Lower-Middle Class) มีความตั้งใจเป็นอย่างยิ่งที่จะเห็นเด็ก ๆ ของเขาเรียนจบอย่างน้อยชั้นมัธยม (high school) และเรียนสูงขึ้นไปตามลำดับจนถึงวิทยาลัย (College) ถ้าเป็นไปได้ เพื่อจะได้หนีพ้นจากอาชีพระดับต่ำที่ใช้กำลัง หรืออย่างน้อยก็ดีกว่าอาชีพที่พ่อแม่ทำอยู่ โดยเฉพาะพวกชนชั้นต่ำระดับสูงตั้งใจจะให้ลูกประกอบอาชีพที่ใช้สมองควยการ เป็นครู หรือเป็นนางพยาบาล ส่วนพวกชนชั้นกลางก็อยากให้ลูกประกอบอาชีพในงานระดับวิชาชีพและบริหาร

ผลจากการวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่าปัจจัยทางสังคมคือ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส จำนวนพี่น้อง และจำนวนบุตร มีผลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคล นอกจากนี้สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของพ่อแม่ คือระดับการศึกษา ลักษณะอาชีพ และรายได้ จะมีผลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นของบุคคลได้เช่นเดียวกัน ในแง่การสนับสนุนและส่งเสริมให้ลูกประกอบอาชีพที่ถูกต้องไว้อยู่ในลำดับสูงในสังคมของตน และการเลื่อนตำแหน่งในอาชีพที่ตนกระทำอยู่ แต่ข้อจำกัดของการเลื่อนชั้นทางสังคมที่ควรคำนึงถึงก็คือ ถ้าพ่อประกอบอาชีพที่ถูกจัดไว้ในอันดับสูงสุดของสังคมแล้ว ลูกก็ไม่มีโอกาสที่จะเลื่อนชั้นทางสังคมสูงไปกว่าพ่อได้เลยอย่างสูงสุดก็คือเท่ากับพ่อ ดังนั้นสถานภาพการเลื่อนชั้นก็อยู่ในลักษณะคงเดิม ส่วน

^๑ Smelser and Lipset, Social Structure and Mobility in Economic Development, p. 40.

^๒ John Biesanz and Mavis Biesanz, Modern Society (New Jersey : Prentice - Hall, 1968), p.149.

โอกาสที่จะเลื่อนชั้นต่ำลงก็มีดังปรากฏให้เห็นในสังคม ในขณะที่เดียวกันถ้าพอประกอบอาชีพที่ถูกจัดไว้ในอันดับต่ำสุดของสังคมแล้วลูกก็ไม่มีโอกาสต่ำไปกว่าพ่อ คำสุดของลูกก็คือเท่าขอเท่านั้น โดยทั่วไปแล้วจากผลการวิจัยพบว่า ลูกจะพยายามที่จะเลื่อนสถานภาพให้สูงขึ้นเสมอ

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าแนวความคิดทางทฤษฎีและผลงานวิจัยนั้น ส่วนใหญ่เป็นของชาวตะวันตกที่ศึกษาวิจัยไว้ และถึงแม้จะมีนักสังคมวิทยาชาวตะวันตกและชาวไทยศึกษาเรื่องการเลื่อนชั้นทางสังคมไทยไว้มาก ก็เป็นส่วนน้อยและมีค้อยู่ได้เน้นเฉพาะเรื่องการเลื่อนชั้นของบุคคลในแต่ละกลุ่มอาชีพ ดังนั้นผลงานวิจัยที่น่ามาอ้างอิงเป็นหลักฐานในการตั้งสมมติฐานในการศึกษาวิจัยเรื่อง การเลื่อนชั้นทางสังคมของข้าราชการครู โรงเรียนมัธยมในกรุงเทพมหานคร จึงเป็นแนวสมมติฐานที่จะเป็นเครื่องสนับสนุนวิถีทางของการเลื่อนชั้นทางสังคมของครูในสังคมไทยว่าเป็นไปตามแนวทฤษฎีใดเพียงไร

โดยสรุปแนวความคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดลำดับชั้นทางสังคมและการเลื่อนชั้นทางสังคมดังกล่าวมาแล้ว ชี้ให้เห็นว่า

๑. การจัดลำดับชั้นในทุกสังคม แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลตามอันดับในสังคมที่จัดไว้ ทำให้มีชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง และชนชั้นต่ำซึ่งมีรากฐานมาจากความไม่เท่าเทียมกันในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของสมาชิกทั้งหลายในสังคม และการที่บุคคลในสังคมเป็นสมาชิกของชนชั้นใดชั้นหนึ่งก็ดูเหมือนจะมีอิทธิพลต่อชีวิตของเขาในโอกาสที่จะได้รับการศึกษา การประกอบอาชีพ และรายได้ในอนาคต

๒. ทฤษฎีการเลื่อนชั้นทางสังคม มองว่าบุคคลที่เกิดมาและมีชีวิตอยู่ในสังคมจะต้องเป็นสมาชิกของชนชั้นใดชั้นหนึ่งเสมอ และบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงชั้นของตนได้ ซึ่งอาจจะเป็นการเลื่อนชั้นสูงขึ้นหรือเลื่อนต่ำลง โดยอิทธิพลทางสถานภาพ เศรษฐกิจและสังคมของบุคคลนั้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสถานภาพ

ทางสังคมของบุคคลนั้น เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งซึ่งเกิดจากความไม่แน่นอนของเยอทะยานของบุคคลในการที่จะแสวงหาสถานภาพที่ดีกว่าเดิม

๓. การที่การเปลี่ยนแปลงสถานภาพเป็นคุณลักษณะสำคัญของบุคคลที่อยู่ในระบบชนชั้น ก็เพราะว่าคนที่อยู่ในชนชั้นต่ำจะพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงฐานะของตนเองเพื่อเลื่อนชั้นทางสังคมของตัว เป็นที่ยอมรับของชนชั้นสูง ทั้งนี้เป็นเพราะความสำนึกของชนชั้นต่ำที่มองเห็นว่าชนชั้นสูงมีเกียรติภูมิ มีอำนาจและอภิสิทธิ์มากกว่า จึงพยายามกระทำทุกอย่างในอันที่ยกสถานภาพของตนให้สูงขึ้น

๔. การเปลี่ยนแปลงสถานภาพหรือการเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นอายุ และในระหว่างรุ่นอายุ จะทำได้ง่ายก็เฉพาะในสังคมที่ไม่เคร่งครัด หรือที่เรียกว่าสังคมเปิด ซึ่งเป็นสังคมที่เปิดโอกาสให้เสรีภาพแก่บุคคลในการดำเนินชีวิต ไม่มีการกีดกันหรือมีความรังเกียจในเรื่องความแตกต่างระหว่างชนชั้นอย่างรุนแรง และลักษณะที่สำคัญคือเป็นสังคมที่ยอมรับนับถือความสำเร็จของบุคคลที่ก่อร่างสร้างตัวด้วยความรู้ความสามารถของเขาเองโดยที่ชาติกำเนิดไม่มีความสำคัญมากนักและถือว่าเป็นเครื่องวัดสถานภาพของบุคคล แต่เป็นสังคมที่เคร่งครัด หรือสังคมปิด โอกาสที่จะเปิดช่องให้มีการเลื่อนชั้นทางสังคมของชนชั้นสูงขึ้นไปยาก ทำให้เกิดการเสียเปรียบมาก

๕. บิคามารคาที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูง จะช่วยส่งเสริมลูกให้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา และสามารถที่จะเลือกประกอบอาชีพที่จัดอยู่ในระดับสูงทางสังคมได้ ทำให้มีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมได้มากกว่าลูกที่มีบิคามารคาที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ

๖. การเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุ จะวัดจากอาชีพเป็นส่วนใหญ่ โดยวัดจากสถานภาพทางอาชีพของพ่อและสถานภาพทางอาชีพของลูก แต่ก็มีขอบเขตจำกัด คือ ลูกมีแนวโน้มที่จะมีอาชีพตามพ่อหรือได้รับเกียรติหรือรายได้คล้าย ๆ กับพ่อ แต่การเปลี่ยนแปลงแบบนี้ขึ้นอยู่กับระดับอาชีพด้วย

สมมติฐานของการวิจัย

โดยอาศัยแนวความคิดทางทฤษฎีและผลการวิจัยที่ได้พิจารณามาแล้วข้างต้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมีสมมติฐานเกี่ยวกับการเลื่อนชั้นทางสังคมของข้าราชการครูทั้งในรุ่นอายุและในระหว่างรุ่นอายุดังต่อไปนี้

๑. ระดับการศึกษาน่าจะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเลื่อนชั้นทางสังคมของครู

สมมติฐานนี้ได้มาจากแนวความคิดทางทฤษฎีและผลงานที่กล่าวไว้ว่ามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างความสำเร็จในด้านการศึกษากับความสำเร็จในงานอาชีพในสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งมีการทำงานในรูปองค์การประชาธิปไตย และจากการศึกษาในที่ต่าง ๆ ก็พบเสมอว่า การเลื่อนชั้นทางสังคมทั้งในรุ่นอายุและในระหว่างอายุ จะประสบผลสำเร็จได้โดยวิธีทางแห่งการศึกษา

สมมติฐานนี้หมายความว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน (ตัวแปรอิสระ) และการเลื่อนชั้นทางสังคมในรุ่นอายุและในระหว่างรุ่นอายุ (ตัวแปรตาม) จะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ระดับการศึกษาที่สูงจะมีผลทำให้ครูวิชาการได้เลื่อนชั้นมาเป็นครูบริหารและมีสถานภาพทางอาชีพสูงกว่าพอ

๒. สถานภาพสมรสน่าจะมีความสัมพันธ์กับการเลื่อนชั้นทางสังคมของครู

สมมติฐานนี้ได้มาจากแนวความคิดที่ว่า ผู้ที่เลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นมักจะแต่งงานหรือเป็นโสด เพราะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในการศึกษาและมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อเลื่อนตำแหน่งในอาชีพที่ทำอยู่ ดังนั้นจึงคาดว่า การเป็นโสดและการแต่งงานน่าจะมีผลต่อโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมของครู

สมมติฐานนี้หมายความว่า สถานภาพสมรส (ตัวแปรอิสระ) และการเลื่อนชั้นในรุ่นอายุ (ตัวแปรตาม) จะมีลักษณะที่ว่าครูที่เป็นโสดจะมีโอกาสเลื่อนตำแหน่งจากครูวิชาการมาเป็นครูบริหารมากกว่าครูที่แต่งงานแล้ว

และเนื่องจากว่าผลการวิจัยทั้งของชาวตะวันตกเองและของไทย ที่
ขัดแย้งกันว่า จำนวนบุตรจะมีความสัมพันธ์กับการเลื่อนชั้นทางสังคมหรือไม่ ซึ่งก็
เป็นสิ่งที่น่าจะศึกษาในอาชีพครูว่า จำนวนบุตรจะมีผลต่อโอกาสในการเลื่อนตำแหน่ง
จากครูวิชาการมาเป็นครูบริหารหรือไม่ ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ก็จะมีสมมติฐาน
รองว่าจำนวนบุตรน่าจะมีความสัมพันธ์กับการเลื่อนชั้นทางสังคมของครู หากข้อมูล
ประจักษ์ตามสมมติฐานนี้ ก็จะได้รับความรู้ขึ้นมาส่วนหนึ่งในอาชีพครูว่า ครูวิชาการ
ที่พยายามเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้น เป็นครูบริหาร มีแนวโน้มที่จะมีบุตรไม่ก่น เพราะ
การเลี้ยงบุตรต้องใช้เวลา แรงงานเงินเป็นอย่างมาก

๑. ขนาดครอบครัวพ่อแม่หรือจำนวนพี่น้องของครูน่าจะมีความสัมพันธ์
ทางลบกับการเลื่อนชั้นทางสังคมของครู

จากแนวความคิดทางทฤษฎีและผลการวิจัย ได้ให้ข้อสังเกตว่าผู้ที่
ลูกคนเดียวหรือมีพี่น้องน้อยหรือมาจากครอบครัวขนาดเล็ก มีโอกาสที่จะเลื่อนชั้นทาง
สังคมได้มากกว่าผู้ที่มีพี่น้องหลายคนหรือมาจากครอบครัวขนาดใหญ่ ทั้งนี้เพราะสถาน-
ภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเขามามีส่วนควย กล่าวคือพ่อแม่ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ
และสังคมสูงก็สามารถที่จะส่งเสริมการศึกษาของบุตร การประกอบอาชีพของบุตร ที่จะ
ช่วยให้มีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมได้มากกว่าพ่อแม่ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม
ต่ำ ซึ่งมีรายได้น้อย ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้สนับสนุนลูกได้น้อยและอาจ
ได้เฉพาะบางคนเท่านั้น

สมมติฐานนี้หมายความว่า ขนาดครอบครัวหรือจำนวนพี่น้อง (ตัวแปร
อิสระ) และการเลื่อนชั้นทางสังคมของครูในรุ่นอายุและในระหว่างรุ่นอายุ (ตัวแปร
ตาม) จะมีความสัมพันธ์ในทางลบ กล่าวคือ ครูที่มีพี่น้องน้อยหรือมาจากครอบครัว
ขนาดเล็กจะทำให้มีโอกาสเลื่อนจากครูวิชาการมาเป็นครูบริหาร และมีสถานภาพทาง
สังคมสูงขึ้นกว่าพ่อ

อนึ่ง ถึงแม้ว่าขนาดครอบครัวจะไม่มีผลโดยตรงต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของครู แต่มีปัจจัยอื่นมาแทรก คือ การศึกษา ซึ่งก็มีความเกี่ยวเนื่องกับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ดังนั้นจึงได้ตั้งสมมติฐานขึ้นเพื่อดูอิทธิพลของสถานภาพเศรษฐกิจและสังคมของพ่อแม่

๘. ระดับการศึกษาของพ่อแม่จะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเลื่อนชั้นทางสังคมของครู

จากผลงานวิจัยที่กล่าวถึงอิทธิพลของสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว และชี้ให้เห็นว่า การศึกษาของบุตรมักมีความสัมพันธ์กับการศึกษาของพ่อ กล่าวคือ ถ้าพ่อมีการศึกษาสูง ก็มีแนวโน้มเอียงที่จะส่งลูกให้ได้รับการศึกษาสูงด้วย ถึงแม้ว่าความสามารถของบุคคลจะมีความสำคัญในการศึกษา แต่ชั้นทางสังคมของพ่อแม่ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน ในการเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษา ที่จะช่วยส่งเสริมให้บุตรมีโอกาสเลือกอาชีพที่ดีและก้าวหน้าในการทำงาน มีรายได้สูง ทำให้มีโอกาสที่จะเลื่อนชั้นทางสังคมได้

สมมติฐานนี้หมายความว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันของพ่อแม่ (ตัวแปรอิสระ) และการเลื่อนชั้นทางสังคมของครู (ตัวแปรตาม) จะเป็นไปในทางบวก คือพ่อแม่ที่มีระดับการศึกษาสูง จะทำให้ลูกมีโอกาสเลื่อนจากครูวิชาการมาเป็นครูบริหารและมีสถานภาพทางอาชีพสูงกว่าพ่อ ซึ่งจะตรงกันข้ามกับพ่อแม่ที่มีระดับการศึกษาต่ำ

๙. ลักษณะอาชีพของพ่อแม่จะมีความสัมพันธ์กับการเลื่อนชั้นทางสังคมของครู

จากการศึกษาในที่ต่าง ๆ พบว่า การเลื่อนชั้นทางสังคมของบุคคลนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับลักษณะอาชีพของพ่อแม่ กล่าวคือ โอกาสที่จะเลื่อนชั้นทางสังคมจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสถานภาพทางอาชีพของพ่อ พ่อแม่ที่ประกอบอาชีพที่ถูกจัดไว้อยู่ในระดับสูงของสังคม ก็มักจะสนับสนุนลูกให้มีโอกาสประกอบอาชีพประเภทให้วิชาชีพ

และบริหาร หรืออาชีพที่ถูกจัดในอันดับสูงทางสังคม หรืออย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับเดียวกับตน และยังพยายามที่จะส่งเสริมลูกให้มีตำแหน่งสูงในอาชีพอีกด้วย

สมมติฐานนี้หมายความว่า ลักษณะอาชีพของพ่อแม่ (ตัวแปรอิสระ) และการเลื่อนชั้นทางสังคม (ตัวแปรตาม) จะมีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกัน คือ ถ้าพ่อแม่ประกอบอาชีพที่ถูกจัดไว้ในระดับสูงทางสังคม ก็จะพยายามส่งเสริมลูกให้มีตำแหน่งสูงขึ้นไปในอาชีพ และมีสถานภาพทางอาชีพสูงกว่าพ่อแม่

๖. ระดับรายได้ของพ่อแม่จะมีความสัมพันธ์กับการเลื่อนชั้นทางสังคมของครู

จากแนวความคิดทางทฤษฎีและผลงานวิจัย ชี้ให้เห็นว่าภูมิหลังทางครอบครัวมีบทบาทในการกระตุ้นและส่งเสริมการศึกษาของบุตร อันเนื่องมาจากความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ ที่จะช่วยส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคในการศึกษาและการประกอบอาชีพที่ดีและมั่นคงในอนาคต

สมมติฐานนี้หมายความว่า ระดับรายได้ของพ่อแม่ (ตัวแปรอิสระ) และการเลื่อนชั้นทางสังคมในระหว่างรุ่นอายุ (ตัวแปรตาม) จะเปลี่ยนไปในทิศทางเดียวกันคือ ค่าของตัวแปรทั้งสอง เปลี่ยนสูงขึ้นหรือลดต่ำลง ระดับรายได้ที่แตกต่างกันของพ่อแม่ น่าจะทำให้โอกาสในการเลื่อนชั้นของครูแตกต่างกันไป

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑. การศึกษานี้จะทำให้ทราบว่า ปัจจัยทางสังคม คือ ระดับการศึกษา และสถานภาพสมรสของข้าราชการครู จะมีความสัมพันธ์กับการเลื่อนชั้นทางสังคมของครูหรือไม่ เพียงไร

๒. ได้ทราบว่าสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของพ่อแม่ คือ ขนาดครอบครัว ระดับการศึกษา ลักษณะอาชีพ และรายได้ จะมีผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคม

ของครุมากน้อยเพียงไร

๓. ได้ทราบถึงสถานภาพอาชีพครุว่าเป็นการเลื่อนชั้นสูงขึ้น คงเดิม หรือเลื่อนต่ำลง เมื่อเปรียบเทียบกับสถานภาพทางอาชีพของพอมากน้อยเพียงไร

๔. ทำให้ทราบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเลื่อนชั้นทางสังคมของข้าราชการ ครุจะมีความสอดคล้องต่อกันหรือแตกต่างกันไปจากการค้นพบในต่างประเทศ ประโยชน์ของนี้จะมีผลต่อการศึกษาการเลื่อนชั้นทางสังคมของผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ ท่อไปในสังคมไทยเพื่อเปรียบเทียบระหว่างกัน